

Замима

1. Тавсияҳои методӣ барои омодагии таҷрибаомӯзи педагогӣ ва омӯзгори фанни таърих ба дарси нахустини худ

I. Интихоби мавзӯ ва мазмуни дарс:

1. Аз рӯи барномаи таълимӣ ва китоби дахлдори дарсиро пайдо намуда, бо мазмуни он шинос шудани омӯзгор шарт ва зарур аст.
2. Ҳаҷми мазмуни дарсро бо назардошти хусусиятҳои синну сол ва дараҷаи донишу маҳорати хонандагон муайян кардан (агар зарурият бошад аз маводи иловагӣ бояд истифода бурд).
3. Пас аз азхудкунии мазмуни дарс сарлавҳаи онро аниқ, кӯтоҳ дастрас тартиб додан.

II. Муайян намудани мақсад ва вазифаҳои дарс:

1. Мақсад ва вазифаҳои дарси таърихро ба ёд овардан. Ба инобат гирифтани зарур аст, ки мақсади ягонаи дарс дар асоси се гурӯҳи зерини вазифаҳо ба амал тадбиқ мешавад:

- а) Вазифаҳои таълимӣ (маърифатӣ) – яъне дар тафаккури хонандагон ба вучуд овардани тасаввуротҳои аниқ оид ба воқеаҳо, мафҳумҳо, алоқамандҳо, аҳамияти онҳо (онҳоро номбар кунед).
- б) вазифаҳои инкишофдиҳанда (амалӣ) – яъне ба вучуд овардан ё машқ намудани малака ё ҳунари амалии хонандагон (масалан, тартиб додани нақша, таҳлили ҳуҷҷати таърихӣ, истифодабарии харита ва ғайра), инкишоф додани қобилияти фикрӣ ва нутқи хонандагон (масалан, мустақилона ҳулоса баровардан, нақл кардан аз рӯи расми таълимӣ, муқоиса анмудани воқеаҳои бо ҳам монанд ва ғайра).
- в) вазифаҳои тарбиявӣ - яъне ҳангоми баёни мавзӯи нав дар дили хонандагон а вучуд овардани ҳиссиётҳои гуногун, ба монанди, ватандӯстӣ, ифтихор ба халқи худ, нафрат ба душманони ӯ, дӯстии халқҳои мухталиф ва ғайра.

Ҳаминро ба инобат гирифтани зарур аст, ки дар байни мавзӯҳои нав омӯзгор на танҳо доир ба ин ва ё он ҳодиса бояд нақл кунад, дар кучо, кай, чӣ тавр он ҳодиса ба вучуд омада, инкишоф ёфта буд, сабаби он, чиҳатҳои умумӣ ва фарқкунандаи

он, аҳамияти таърихии он, ҳамчунин таъсири маводи таърихро ба ҳиссиёти ботинии хонанда, инкишофи шахсияти ӯро ба назар гирифта зарур аст.

III. Интиҳоби шакли дарс ва таҷҳизонидани он

1. Ҷой ва мавқеи мавзӯи дарсро дар катори дигар мавзӯҳои боб интиҳоб карда, ба назар гиред (масалан, ҷойгирии он дар аввал, мобайн ва ё охири боби фанни омӯхташаванда).
2. Бо назардошти мақсад, вазифаҳо, синну сол ва дараҷаи омодагӣ, дониши хонандагон шакл ва сохти таркибии дарсро интиҳоб кардан (масалан, омехта, баёни мавзӯи нав, такрорӣ, амалӣ ва ғайра).
3. Асбобҳои аёни (харита, расму сурат, чадвалу нақша ва ғайра) – и лозимиро пешакӣ тайёр кардан. Аз асбобҳои электронӣ ҳам истифода бурдан хуб мешавад.
4. Истифодабарии тахтаи синф, бур ва латтаро ҳам фаромӯш накунед (онҳоро пешакӣ тайёр кардан шарт аст). Ба назар гиред, ки истифодабарии асбобҳои аёни дар раванди дарс ҳатмист, махсусан дар синфҳои V-VIII.

IV. Пурсиши вазифаи хонагӣ

1. Саволҳои пурсишро дар дафтари “Нақша ва консепт” аз рӯи қойдаҳои имлоии забонӣ дуруст, дастрас, аниқ, кӯтоҳ ва фаҳмо тартиб додан.
2. 2-3 саволи асосӣ бояд пурсиши маводи гузаштаро таъмин намояд.
3. Дар ҳолате, ки хонанда ё синф умуман ба саволи пешниҳодшудаи омӯзгор ҷавоб дода натавонанд, саволҳои ёрирасони кӯтоҳ ва аниқ пешбинӣ мешавад.
4. Нақшаи ҷавоби саволҳоро барои худатон пешакӣ тартиб диҳед (дар варкаи алоҳида). Дар ин ҳолат омӯзгор метавонад диққаташро байни синфу хонандагони ҷавобдиҳанда тақсим намуда, ҷавоби ҳар як хонандаро пурра таҳлил намуда, баҳои сазовор гузорад.
5. Саволҳои иловагиро аз рӯи мавзӯи гузашта, ки мазмунаш бо мавзӯи пурсиш алоқа дорад, тартиб додан. Бештар мазмуни мафҳумҳо, моҳияти мавзӯҳои пешгузашта ва аҳамияти онҳоро такрор кардан.
6. Саволҳои такрориро аз хонандагони синф ҳам пурсидан

- мумкин аст. Бо ин роҳ диққати онҳо ба лаҳзаҳои пурсиши вазифаи хонагӣ ҷалб мешавад.
7. Баъзе саволҳо (вазифаҳо) – ро пешакӣ дар варақи алоҳида сабт намуда, иҷроиши онҳоро аз хонандагон дар ҷои нишасташон танҳо (барои 4-6 нафар), ё ин ки дар тахтаи синф (барои 2 нафар) ташкил кардан хуб аст. Ба хотир гирифтани шарт аст, ки ин саволҳоро ба аҳли синф эълон кардан лозим нест. Варақчоро ба дасти хонанда супорида, аз ӯ хоҳиш кунед, ки ҷавобашро дар варақи дафтар ва ё тахтаи синф сабт кунад. Дар рафти тафтиши ҷавобҳои, ки дар тахтаи синф навишта шудаанд, аҳли синф ҷалб карда мешавад. Ҷавобҳои хаттии хонандагонро бошад бо худ гирифта, натиҷаҳои он дар дарси оянда эълон карда мешавад.
  8. Тамоми саволҳои пурсишро ба тартиби хронологӣ ва аз рӯи мантиқ тақсимбандӣ карда, мегузорем.
  9. Ҳар як саволи пурсишро (ғайр аз саволҳои хаттӣ) аввал ба тамоми синф пешкаш карда, пас аз фосила аз рӯи ному насаб эълон кунед.
  10. Пеш аз дарс хонандагоне, ки дар пурсиш иштирок мекунанд ба нақша гирифтани лозим аст. Масалан, ба кадом савол кӣ ҷавоб медиҳад, кихоро бояд ба саволҳои иловагӣ ҷалб намоем, киҳо боянд ҷавобҳои ҳамсабақони худро илова кунанд, киҳо бояд ба савогузорӣ ҷалб карда шаванд, киҳо бояд фикри худро оиди ҷавобҳои яқдигар гӯянд ва ғайра.
  11. Ба хотир гирифтани лозим аст, ки барои пурсиши вазифаи хонагӣ, ки барои он 15-18 дақиқа вақт ҷудо карда мешавад, дар синфҳои V-VIII 4-6 нафарро дар синфҳои IX-XI 2-4 нафарро пурсида баҳо гузоштан лозим аст. Вақтро бояд сарфакорона истифода бурд, то ки пурсиш кашол наёбад.
  12. Ҳар як ҷавобро мухтасар таҳлил намуда, ба ҷиҳатҳои мусбӣ, манфӣ ва донишомӯзии ояндаи шогирд диққат дода, баҳоро дар вақти ҷамъбасти пурсиш (дар охири дарс) эълон кардан зарур аст. Қоидаҳои баҳогузорӣ бояд аз рӯи низомии 5- ҳола ба амал бароварда шавад:
    - ба ҷавоби пурраю дуруст оид ба саволи асосӣ ва 2-3 саволи иловагӣ баҳои “5” гузоред;

- агар дар посухи хонанда баъзе камбудихои ночиз чой дошта бошад (масалан, санаҳои таърихино нодуруст гуфт, ё ин ки дар ҷавоби саволи асосӣ баъзе рақамҳо аз хотир бароварда шуд, ё ин ки ба саволҳои иловагӣ ҷавоби нопурра дода шуд ва ғайра) баҳои “4” гузоред;
- агар дар баробари ҷавоб додан ба хонанда саволҳои ёрирасон дода швад, ба ӯ баҳои “3” кифоя аст;
- агар хонанда оид ба саволи асосӣ ва саволҳои ёрирасон ҳам ҷавоби нодуруст диҳад, он гоҳ ба ӯ баҳои “2” гузоред.

Дар вақти пурсиши вазифаи хонагӣ китобҳои дарсӣ бояд пӯшида бошанд.

V. Ҷамъбасти пурсиши вазифаи хонагӣ ва гузариши ба таҳлили мавзӯи нав

1. Дар хотимаи пурсиши вазифаи хонагӣ фикри ҷамъбасти садо дода, ба фаъолияти аҳли синф баҳо дода мешавад ва баҳоҳо эълон мешаванд. Ғайр аз ҷавобдиҳандаи асосӣ ба шахсоне, ки дар пурсиш фаъолона иштирок карданд, баҳои сазовор гузоштан ҳавасмандии шогирдонро зиёд мекунад.

2. Лаҳзаҳои гузаришро ба баёни мавзӯи нав аз алоқаманд намудани мавзӯи гузаштаю мавзӯи нав сар карда, масъала (саволи асосӣ) – и мавзӯи навро дар назди хонандагон гузошта, хоҳиш кунед, ки онҳо сарлавҳаи мавзӯи навро дар дафтарҳои кори худ сабт кунанд, омӯзгор бошад, бояд сарлавҳаро дар тахтаи синф нависад, дар синфҳои V-VIII нақшаи корро низ дар тахтаи синф сабт кардан хуб аст.

VI. Супориши вазифаи хонагӣ

1. Вазифаи хонагиро пеш аз баёни мавзӯи нав гузошта, дар тахтаи синф мухтасар мазмуни онро қайд кунед. Назорат баред, ки ҳамаи хонандагон вазифаро дар рӯзномаҳои худ қайд карда гиранд.

2. Вазифаи хонагӣ бояд ҳамон мавзӯи наво бошад, ки онро шумо ба хонандагон дар ҳамин дарс фаҳмондани ҳастед. Ҷамчун вазифаи хонагӣ такрори мавзӯи пешгузаштаро, ки мазмунан бо мавзӯи нав алоқаманд аст, ба назар гиред. Масалан, баъзе намудҳои вазифаи хонагӣ:

- а) & 12, саҳ 25-28 хонда, ба саволҳое, ки дар охири мавзӯъ дода шудаанд, ҷавоб ёбед. & 5-ро аз саҳ. 12 то 15 такрор

намоед.

- б) & 15, с. 42-46 хонда, расмхое, ки дар китоб дода шудаанд аз назар гузаронида, воқеахое, ки дар онҳо инъикос шудаанд, нақшаи шифоҳӣ тайёр кунед ва ғайра.

VII. Баёни мавзӯи нав

1. Дар рафти баёни мавзӯи нав ва иҷрои вазифаҳои таълимӣ-тарбиявӣ он аз як чанд манбаи дониш истифода бурда, корфаромии асбобҳои аёниро ба нақша гиред. Истифодабарии харита, тахтаи синф, бўр ва расму суратҳои таълимӣ хатмист. Баёни мавзӯи нав аз рӯи нақшаи қаблан омодашуда, пайдарҳам, фаҳмо, диққатҷалбкунанда ва бо истифодабарии ҳикояи шифоии озодона бояд ташкил карда шавад (истифодабарии китоби дарсӣ ё конспекти мавзӯ қатъиян манъ аст!).

2. Бо назардошти мазмуни мавзӯ, мақсади дарс, синну соли хонандагон ва дараҷаи фаҳмишу дониши онҳо, аз намудҳои зерини манбаи дониш истифода бурдан мумкин аст:

- а) баёни шифоҳии омӯзгор, харита, тахтаи синф;
- б) баёни шифоҳии омӯзгор, харита, порчаҳо аз ҳуҷҷатҳои таърихӣ;
- в) баёни шифоҳии омӯзгор, харита, расми таълимӣ, ахбороти яке аз хонандагон;
- д) баёни шифоҳии омӯзгор, харита, тахтаи синф, порча аз адабиёти бадеӣ;
- е) баёни шифоҳии омӯзгор, харита, ҷадвали муқоисавӣ, расми китоби дарсӣ ва ғайра;

3. Барои баёни мавзӯи нав нақшаи васеъ тартиб дода, конспекти муфассали ҳар як саволи онро дар дафтари “Нақша ва конспекти дарс” қайд намоед. Манбаҳои дониш, саволу вазифаҳо, ки ба аҳли синф онро пешкаш карданӣ ҳастед низ номбар кунед. Хулосаҳои саволҳои алоҳида ва хулосаи умумии мавзӯро низ навиштан шарт аст.

4. Дар нақша ва конспекти дарс бо қалами ранга он қисматхое, ки бояд дар тахтаи синф сабт гарданд, ишора кунед. Ин пеш аз ҳама, мавзӯи дарс, вазифаи хонагӣ, нақшаи мавзӯ, калимаҳои нав, мафҳумҳо, санаҳои таърихӣ, масъала ва вазифаҳо, хулосаи мавзӯ ва ғайра буда метавонанд.

VIII. Баъзе роҳҳои баланд бардоштани сифати азхудкунии маводи мавзӯи нав аз ҷониби хонандагон

1. Роҳҳои асосии фаъолнок гардонидани аҳли синф – ин васеъ истифодабарии услубҳо ва гузориши вазифаҳо (ё масъалаҳо) – и мантиқӣ мебошад. Дар синфҳои V-VII ва дар дар синфҳои, ки омодагиашон нисбатан суст суръат мегирад, дар вақти баёни мавзӯи нав бештар аз сӯҳбат истифода бурда шавад, самаранок мешавад. Дар синфҳои VIII-XI ва ё синфҳои, ки омодагиашон ҳамеша дар сатҳи баланд суръат мегирад вазифаҳо (ё масъалаҳо) – и мантиқӣ гузошта, ҳалли онҳо бо иштироки ҳуди хонандагон ташкил намоед.

2. Ба баъзе хонандагони пешқадам вазифаҳои инфиродӣ супорида, хоҳиш кунед, ки оиди баъзе саволҳои мавзӯи нав ахборот аз рӯи харита, ё аз рӯи ҳуччати таърихӣ, ё адабиёти бадеӣ, ё аз рӯи матбуоти даврӣ (давомнокиаш 5-10 дақиқа) тайёр намуда, дар рафти баёни мавзӯи нав баромад кунанд. Бо ин роҳ алоқаи ҳудро бо аҳли синф мустаҳкам намуда, шавку ҳаваси хонандагонро ба таърихомӯзӣ афзун мегардонем.

IX. Мустаҳкамкунии мавзӯи нав

1. Дар синфҳои V-VII ва синфҳои, ки омодагиашон нисбатан суст ба амал меояд, лаҳзаҳои мустаҳкамкуниро дар рафти баёни мавзӯи нав ба нақша гиред (аз рӯи саволҳои мушаххас). Дар синфҳои VIII-XI ва онҳое, ки дониши хуб доранд мустаҳкамкуниро дар охири дарс гузаронед. Ҳодисаҳои асосӣ, алоқамандии сабабу оқибат, моҳияти ҳодисаҳо, ҷиҳатҳои фарқкунандаи онҳо бояд мустаҳкам карда шаванд (танҳо санаҳои таърихию такрор накунад).

2. Дар ҳолате, ки пеш аз баёни мавзӯи нав дар назди хонандагон масъалаи мантиқӣ гузошта шуда бошад, дар вақти мустаҳкамкунии мавзӯи нав ҳалли онро ташкил кунед. Ин услубро дар синфҳои IX-XI ва тайёриашон нисбатан хуб истифода бурдан раво аст.

X. Иҷроиши нақша-конспекти тартибдодаи дарс аз он ибтидо мегирад, ки Шумо 5 дақиқа пеш аз оғози дарс ба синф омада, синфхона, тахтаи синф, асбобҳои аёнро ба тартиб дароварда, онҳоро ҷо ба ҷо гузошта, хонандагонро дар доираи таърих омода намуда, аз навбатдор хоҳиш кунед, ки рӯйхати ғоибонро ба мизи кориятрон гузарад.

2. Дастурамали методӣ оид ба тартиб додани нақшаи мавзӯӣ -тақвимӣ

1. Нақшаи мавзӯӣ-тақвимӣ ҳуҷҷате мебошад, ки чуноне, ки аз номаш ба назар мерасад, аз рӯи барномаи таълимӣ ва китоби дарсӣ мавзӯи таълим муқаррар гардида, санаи гузаронидани он аниқ карда мешавад.
2. Аз нашри охирини “Барномаи таърихи халқи тоҷик” (ё ин ки “Барномаи таърихи умумӣ”) мавзӯи бобе, ки бояд аз дохили он як чанд соат дарс дод, ёфта, бо мазмуну мундариҷаи он шинос шуда, миқдори соатҳоро, ки дар барнома барои ин қисмат мавод ҷудо карда шудааст, онро бояд ба назар гирифт.
3. Аз китоби дарсии мувофиқ мазмуну мундариҷаи фаслро омӯхта, воқеаҳои муҳими он, мафҳумҳову хулосаҳоро барои худ қайд кардан лозим аст.
4. Бо диққат мазмуни мавзӯҳои алоҳидаи ин фаслро хонда, ба хулосаҳои онҳо эътибори махсус дода, агар лозим ояд мазмуни мавзӯҳоро аз рӯи сарчашмаҳою адабиёти иловагӣ омӯхтан лозим аст.
5. Дар сиёҳнавис (ё дафтари корӣ) мақсади умумии мазмуни фаслро ва мақсади мавзӯҳои алоҳидаро муайян кардан фаъолияти таълимию тарбиявии омӯзгорро мушаххас менамояд.
6. Шакли умумии намунаи нақшаи мавзӯӣ - тақвимӣ вучуд надорад (вучуд дошта ҳам наметавонад, чунки кори омӯзгорро бо қолабҳои умумӣ маҳдуд кардан ба чузъ зарар ғойдае надорад). Тақрибан сохти нақшаи мавзӯӣ – тақвимӣ аз қисматҳои зерин бода иборат бошад: 1) номгӯи курси таърих; 2) синф; 3) соли таҳсил; 4) сарлавҳаи фаслу мавзӯҳои дарсҳои алоҳида; 5) миқдори соатҳо; 6) мӯҳлати иҷро; 7) шакли дарс; 8) эзоҳ.
7. Сохти тахминии нақшаи мавзӯӣ – тақвимӣ чунин шуда метавонанд:

Намунаи нақшаи мавзӯӣ – тақвими
Таърихи халқи тоҷик (асрҳои миёна), синфи VI, дар соли
таҳсили 2014|2015

(нақшаи як боб)

№ - дарсҳо	Мавзӯи фасл, боб ва дарсҳои ҷудоғона	Миқдори соат	Мӯҳлати иҷро	Шакли дарс	Эзоҳ
	Асрҳои миёна. Давраи аввал. Боби 4. Сохтори давлати ва иҷтимоии тоҷикони шарқӣ дар асрҳои III-VIII мелодӣ	10 соат	2-28 феврал		
	Вазъи сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии тоҷикони шарқӣ дар асрҳои III-VIII мелодӣ	1с.	2/II	омехта	
	Заминдорӣ ва намудҳои истисмор	1с.	5/II	баёни мавзӯи нав	
	Хунармандӣ ва савдо	1с.	8/II	омехта	
	Инкишофи санъат ва тарзи либоспӯшӣ	1с.	11/II	таҳлилий	
	Ҷангафзолҳо (аслиҳо) ва тарзи истифодабарии онҳо	1с.	14/II	экскурсия	
	Мактаб ва маориф	1с.	17/II	омехта	
	Забони адабиёти сугдӣ	1с.	20/II	амалӣ	
	Динҳо дар Тоҷикистони Шарқӣ	1с.	23/II	омехта	
	Варзиш ва бозиҳои халқӣ	1с.	25/II	дарс-мубоҳиса	
	Аҳамияти таърихӣ ва хусусиятҳои давлатдорӣ Ҳайтолиён	1с.	28/II	такрорӣ	

3. Дарстури методӣ оид ба тартиб додани нақша - конспекти дарс

I. Дар нақша - конспекти пурра (барои таҷрибаомӯзони педагогӣ ва омӯзгорони ҷавон) маълумоти муфассал оид ба натиҷаи омодагии омӯзгор ба дарс дода мешавад.

II. Сохти нақша – конспекти дарси яксоата тақрибан чунин аст:

1. Таърихи рӯз, синф, номгӯи курси таърих.

2. Мавзӯи дарс.

3. Мақсади дарс, ки аз се вазифаҳои зерини бо ҳам алоқаманд иборат мебошад:

а) вазифаҳои маърифатӣ (таълимӣ);

б) вазифаҳои инкишофдиҳанда (амалӣ);

в) вазифаҳои тарбиявӣ.

4. Шакли дарс.

5. Таҷҳизот (аёният) – и дарс.

6. Равиши дарс (масалан, дарси омехта):

а) Ташкили дарс (1-2 дақиқа).

б) Пурсиши вазифаи ҳонагӣ (10-15 дақиқа) – барои ҳар як хонанда, ки бояд дар пурсиш иштирок кунад як саволи асосӣ ва ду-се саволи иловагӣ тартиб дода, барои эҳтиёти кор тартибдиҳии саволҳои ёрирасон низ аз аҳамият ҳолӣ нест.

в) Баён ва таҳлили мавзӯи нав (20-25 дақиқа). Дар ин қисмат нақшаи дарс, шакли конспекти пурраи мазмуни мавзӯи нав аз рӯи нақшаи он, усулу услубҳои баён ва таҳлили мавзӯъ, санаҳои асосӣ, мафҳумҳо, хулосаҳо, саволҳои алоҳидаю хулосаи умумии мавзӯъ дода мешавад.

г) Мустаҳкамкунии мавзӯи нав (3-5 дақиқа) – саволҳои асосии мавзӯъ фаҳмонда мешавад, бо мақсади санҷишу таҳлили дониши азхудкардаи хонандагон.

д) Ҷамъбасти дарс ва баҳогузорӣ (2-3 дақиқа).

е) Супориши вазифаи ҳонагӣ (1-2 дақиқа) – аз рӯи китоби дарсӣ дар шакли шифоҳӣ ва ё хатӣ.

III. Мувофиқи қоида нақша – конспекти донишҷӯи таҷрибаомӯзро омӯзгори фанни таърих (омӯзгори мактаб ва

ё мудири қисми таълим) пеш аз ба дарс даромадан, аз назар гузаронида, онро имзо мекунад. Бидуни нақша – конспект ба синф даромадан манъ аст!

Намунаи нақша – конспекти яксоата.

5.04.2014. Синфи IX, таърихи умумӣ

Мавзӯи дарс: Чанги озодихоҳонаи мустамликаҳои Англия дар Америкаи Шимолӣ

- А) Ба хонандагон фаҳмонидани мавзӯи нав, яъне роҳҳои инкишоф ва авҷгирии чангҳои озодихоҳонаи мустамликаҳои Англия дар Амрикои Шимолӣ.
- Б) Инкишоф додани малака ва маҳорати истифодабарии харита аз ҷониби хонандагон дар омӯзиши мавзӯи нав.
- В) Ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ, ватандӯстӣ, худшиносии миллии хонандагон аз рӯи шахсиятҳои таърихӣ.

Таҷҳизоти дарс: Тахтаи синф, бӯр, латта, китоби дарсӣ, харитаи ҷаҳони асри XVIII, харитаи контурӣ, расмҳо, аксҳо ва суратҳо.

1) Равиши дарс.

- А) Лаҳзаи ташкилии дарс: (1-2 дақ.)
Аз назар гузаронидани синф ва ба қайдгирии давомоти хонандагон ва сабти он дар журнали синф.
- Б) Пурсиши вазифаи хонагӣ: (10-15 дақ.)

Саволҳои асосӣ:

- 1. Шарҳи мафҳуми “инқилоби саноатӣ”.
- 2. Муайян намудани сабаби асосии тараққиёти босуръати қувваҳои истеҳсолкунанда дар Англияи асри XVIII.
- 3. Роҳҳои амалисозии инқилоби саноатӣ дар Англия.
- 4. Оқибати инқилоби саноатӣ дар Англия.

Саволҳои иловагӣ:

- 1. Муайян намудани заминаҳои асосии тараққиёти саноатии Англия дар асрҳои XVII – XVIII.
- 2. Таҳлили вазъи хоҷагиҳои фермерии Англия дар охири асри XVII.

3. Саҳмиягузори асосии инқилоби саноатӣ дар Англия киҳо буданд ва аз кадом сабаб ин қабил одамон яку яқбора сарватманд гардиданд?
  4. Кадом навъи саноат пеш аз ҳама дар Англия ривочу раванқ ёфт? Аз кадом сабаб?
  5. Кей кӣ буд ва барои табодулотии саноатии Англия чӣ нақш бозидааст?
- 3. Баёни мавзӯи нав:** “Чанги озодихонаи мустамликаҳои Англия дар Америкаи Шимолӣ”. (20-25 дақ.)

Нақшаи дарс:

1. Аввалин қадами англисҳо дар Қитъаи Нав (Амрико).
2. Тараққиёти иқтисодӣ-иҷтимоии мустамликаҳо.
3. Пайдоиши заминаҳои чанги озодихона дар Амрико.
4. Хислат ва хусусияти хоси инқилоби Амрико.

Конспекти мавзӯ

Чанги мустамликаҳои Англия дар Амрикои Шимолӣ (1775-1783) натиҷаи объективии равандҳои иҷтимоӣ-иқтисодии дохили ин кишвар буд. Агар соли 1688 дар мустамликаҳо 200 ҳазор одам зиндагӣ мекарда бошад, пас соли 1775 2,7 млн. аҳоли дар мустамликаҳо зиндагӣ мекарданд.

Яке аз нишонаи асосии аз ҷиҳати иқтисодӣ тараққӣ кардани мустамликаҳо, зиёд шудани шаҳрҳо дар соҳили уқёнус ва сохтани бандарҳо буд. Шаҳрҳои Бостон, Нью Йорк, Филоделфия, Балтимор, Чарлстон ба маркази савдои дохилӣ ва берунӣ табдил ёфтанд. Маълумот ва маданият пеш мерафт. Аз аввали асри XVIII дар мустамликаҳо чопи рӯзномаҳо оғоз шуда, мактабҳои ҷамъиятӣ ва хусусӣ ташкил шуданд. Дар асоси коллечҳои давраи мустамликавӣ университетҳои имрӯз дар ҷаҳон машҳур-Гарворд, Принстон, Колумбия ва ғайра ташкил шуданд. Дар даҳсолаҳои охири давраи мустамликавӣ як зумра мутафаккирон ва ходимони сиёсӣ ба монанди Бенжамин Франклин, Томас Цефферсон, Самуэл Адамс, Генри Патрикс, Ҷорҷ Вашингтон, Александр Гамилтон, Ҷемс Мэдисон ва дигарон ба камол расиданд. Дар таърихи Амрико онҳо бо номи “падарон, асосгузори” давлати Амрико маълум ҳастанд. Ҳамаи ин пешравиҳо на танҳо нишонаи

имкониятҳои моддӣ, балки аз имконияти манъавии миллати навпайдошуда шаҳодат меод.

Дар асри XVII, вақте ки мустамликаҳои мӯҳтоҷи дастгирӣ буданд, метрополия ба масъалаҳои дохилӣ машғул буд. Дар асри XVIII мустамликаҳои барои истиқлолият ва ташкил кардани давлат тайёр буданд. Англия вазъияти дохилоро ором намуда, дар ҷанги ҳафтсола Фаронсаро мағлуб намуд ва ҳокими пурраи Амрико Шимолӣ шуда, Канада ва дигар мустамликаҳои франсузҳоро ба мустамликаҳои дар Амрико будааш ҳамроҳ кард. Аммо, Англия намехост ба мустамликаҳои истиқлолият диҳад.

Соли 1763 парламенти Англия қонун баровард, ки мутобиқи он амрикоӣҳо ҳуқуқ надоштанд, ки заминҳои қисми ғарбии кӯҳҳои Аппалачро аз худ кунанд. Қонун мустамликаҳоро вазифадор кард, ки дар сарҳадҳои вучуддошта монда, ба заминҳои Ғарб, ки монополияи шоҳ ва лордҳо эълон шуда буданд, даст нарасонанд. Ҳукумати Англия барои ҷимояи маъмурияти мустамликаҳои ва беҳатарии ҳокимони мустамликаҳои артиши 10 ҳазор нафара ташкил кард. **Соли 1764** ҳукумати Англия ба як қатор молҳои тоҷирони амрикоӣ аз ҷумла, барои ба хӯрок ва ҷои хоб таъмин намудани лашкари Англия дар Амрико андози нав- андозии нишони давлатии Англия қарор кард.

Лашкари Англия дар шаҳрҳои калони соҳили Атлантика ва дар марказҳои мустамликаҳои ҷойгир шуда буд. Аз ҳамин сабаб лашкар натавонист, ки сарҳадҳои ғарбии мустамликаҳоро аз скватерҳо ҷимоя кунад. Дар аввали солҳои 70-ум дар кӯҳҳои Сабз ҷанги партизанӣ сар шуд. Фермерҳо ва аҳолии деҳот, як қисми шахриён қувваи асосии муқоризони оянда баҳри озодии мустамликаҳои буданд. Аммо, қувваҳои ба ҳам муқобил набаробар буда, ватандӯстон нисбат ба англисҳо камтар яроқу аслиҳа доштанд.

Бо фишори шаҳрвандони Амрико ҳукумати Англия маҷбур шуд, ки андозии нишонро бекор кунад, аммо ба ҷои он дигар андоз қарор кард. Ин қорай англисҳо шаҳрвандони мустамликаҳоро ором накард. **5 март соли 1770** дар Бостон дар байни шаҳрвандон ва афсарони англис задухӯрд ба амал омад. Дар натиҷа қор қас қушта ва панҷ нафар ярадор шуданд. Созмони “Писарони

озодӣ” ин фочияро истифода бурда, дар байни исёнгарон аланга барангехтанд.

Маросими дафни шаҳидони Бостон ба намоиши бузургихалқӣ табдил ёфт. “Писарони озодӣ” ба молҳои англисҳо усули бойкоти умумиро эълон карда, хонаҳои касоне, ки нисбати англисҳо хайрхоҳ буданд, кофтуков мекарданд. “Хунрезии Бостон” барои сар задани алангаи инқилоб баҳона шуд. Ба артиши англисҳо дар Бостон хавф таҳдид мекард. Англисҳо ноилоҷ артишро аз шаҳр бароварданд. Яке аз фаъолтарин инқилобчиён, хизматчиӣ бостонӣ Самуэл Адамс буд. Бо ташаббус ва роҳбарии ӯ як гурӯҳи ватандӯстони Бостон либосҳои хиндӣ пӯшида, дар **моҳи декабри соли 1773** шабона ба бандари Бостон омада, куттиҳои чойи англисхоро ба об партофтанд. Ин амали ватандӯстон ҷавоб ба қарори парламенти Англия дар хусуси ба ширкати тиҷоратии Ҳиндустони Фарбӣ додани монополияи савдоии Амрико буд.

Дар Массачусетс халқ мусаллаҳ шуд. Милитсия ба таёрии ҳарбӣ машғул буд. Флоти англисҳо соҳилҳои Амрико муҳосира кард. Артиш фармон гирифт, ки партизанҳоро беяроқ кунад. **Моҳи апрели соли 1775** ҷанги мустамликаҳо бар зидди Англия ба таври табиӣ сар шуд. **19 апрел** сарфармондеҳи лашкар генерали Англия Гейч анборҳои яроқу аслиҳаи партизанҳоро дар наздикии Бостон нест карда, отрядҳои партизанҳоро пароканда ва роҳбарони партизанҳоро ба ҳабс гирифт.

Партизанҳо аз ин боҳабар буданд. Баъди ин муваффақият англиҳо қисмҳои ҳарбиро ба Конкорд ва Лексингтон барои нест кардани пойгоҳи партизаҳо равона карданд. Дар назди Конкорд ва Лексингтон набарди хунин шуд. Дар ибтидои набард ташаббус дар дасти англисҳо буд, аммо дар вақти қафо гаштан партизанҳо ногаҳон ба лашкари англисҳо ҳамла карда, онҳоро торумор намуданд. Дар ин набард партизанҳо аввалин шуда усули ҷанги парокандаро истифода бурданд. Баъдтар ин тарзи ҷангро лашкари доимии кишварҳои Аврупо қабул карданд. Дар замони муосир артишҳои ҳамаи давлатҳои ҷаҳон бо баъзе такмили илова методи ҷангии партизанҳои Амрико истифода мебаранд. Аз се як ҳиссаи аскарони англис дар набард ҳалок шуданд. Боқимондаи армияи англисҳо ба душворӣ ба Бостон расиданд.

Набарди аввалин дар ҷанги озодихона барои ватандӯстон бо муваффақият ба анҷом расид. **10 майи соли 1775** дар Филоделфия Конгресси дуҷуми континенталӣ даъват шуд. Конгресс нақши ҳукуматро мебозид. Дар Конгресс тарафдорони муросо бо Англия бисёр буданд. Рафти воқеаҳо вакилони Конгрессро водор намуд, ки устувор ва қавиירוда бошанд. Конгресс дар бораи ташкил кардани артиши низомӣ қарор қабул карда, сарфармондеҳи армия Ҷорҷ Вашингтон (**соли 1732-1799**) таин шуд. Ӯ заминдори калони Вирҷиния буд. Бародаронаш сардори ширкати азхудкунии заминҳои ғарбии Амрико дар мустамликаи Огайё буданд.

Раванди ташкилшавии Амрико хислати инқилобӣ дошт. Мубориза бар зидди душманони берунӣ ва меторополия дар як вақт боиси дигаргуниҳои ҷиддӣ дар дохили кишвар шуд. ИМА аввалин давлати демократӣ дар замони нав буд. Сохтори сиёсии Амрико инъикоси ғояҳои нави давраи маорифпарварӣ буд. Баъзе институтҳои давраи мустамликавӣ, ғуломдорӣ, сохтори мақомоти маҳаллӣ боқӣ мондаанд. Аммо низоми кӯҳна ва мақомоти феодалии дар Аврупо мавҷудбударо америкоӣҳо дар як муддати кӯтоҳ барҳам доданд. Натиҷаи асосии дигаргуниҳои дохилӣ дар ИМА - ба даст даровардани истиқлолият буд.

Дар **аввали соли 1790** Конгресс ва ҳукумати нави федералӣ бо роҳбарии президент Ҷ. Вашингтон (**1789-1797**) як силсила қонунҳои муҳим қабул карданд. Ҳукумати федералӣ ҳуқуқи қабул намудан ва истифода бурдани буча ва танзим намудани савдору дошт, ҳукумати марказӣ қарзи штатҳоро ба зиммаи худ гирифта, бонки миллӣ ташкил кард ва муомилаи пули ягона-долларро ҷорӣ намуд. Азнавсозҳои иқтисодӣ бо сардории вазири боистеъдоди иқтисодӣ А. Гамелтон амалӣ шуданд.

Дар охири асри XVIII муносибатҳои ИМА ва Британияи Кабир беҳтар шуданд ва **соли 1794** дар байни Амрико ва Англия шартнома дар бораи савдо, дӯстӣ ва аз Фаронсаи инқилобӣ кандани муносибатҳои иқтисодӣ баста шуд. Ҳукумати Ҷ. Вашингтон хоҳиши ҷумҳурии Фаронсаро дар бораи ёрӣ расондан рад намуд. Оиди воқеаҳои сиёсии Аврупо ҳукумати Амрико сиёсати хирадмандонаи бетарафиро эълон намуд. Асоси

сиёсати хориҷии ИМА бетарафӣ ва савдо ба ҳамаи давлатҳое, ки бетараф буданд, эълон карда шуд. Чунин сиёсат муносибати давлати ҷавонро бо империяи бузурги замон - Англия беҳтар намуд. Фаронса, ки дар солҳои ҷанги озодихоҳона иттифокчии ИМА буд, душмани Амрико шуд. Киштиҳои ҳарбии Фаронса дар уқёнусҳо ба киштиҳои тоҷирони амрикоӣ ҳамла мекарданд, аммо мочарои байни Амрико ва Фаронса соли 1800 бо роҳи дипломатӣ ҳал шуд. Ҳамин тавр, сиёсати дохилӣ ва хориҷии падарон-асосгузoron ба давлати ҷавон имконият доданд, ки мавқеи худро дар арсаи ҷаҳонӣ мустаҳкам намоянд. Аммо дар дохили мамлакат мубориза дар байни ҳизби федеративӣ ва демократӣ шиддат гирифт. Ба саҳнаи сиёсӣ қувваҳои бузург ва нави сиёсӣ мебароманд.

4. Мустаҳкамкунӣ: (3-5 дақ.).

1. Шоҳи Англия дар давраи муборизаи озодихоҳонаи амрикоӣ бар зидди сиёсати мустамликавии англисҳо кӣ буд?
2. Ҷорҷ Вашингтон кӣ буд?
3. Қабули Қонун дар бораи ҳуқуқ чӣ аҳамият дошт?
4. “Ҷойнӯшии Бостон” кай рух додааст?
5. Бенжамин Франклин ва Томас Ҷефферсон кӣҳо буданд?

5. Супориши вазифаи хонагӣ: (1-2 дақ.). Хондани боби 3 – и китоби дарсӣ аз саҳ. 96 то 100.

6. Ҷамъбасти дарс ва баҳогузорӣ. (2-3 дақ.).

4. Тавсияҳои методӣ оид ба таҳлили низомии дарси таърих

I. Мавзӯи дарс.

Оё мавзӯи дарс дуруст муайян карда шудааст? Иббот кунед.

Агар мавзӯи дарс муайян нашуда бошад, ё ин ки дар сарлавҳаи он норасогию хатогиҳо мушоҳида гарданд, он гоҳ шакли дурусти мавзӯи дарсро таклиф кунед.

II. Мазмуни дарс.

Оё мазмуни дарс вобата ба барномаи таълимӣ, хусусиятҳои синну солӣ ва дараҷаи донишу маҳорати хонандагон дуруст интихоб шудааст?

Агар норасогию хатогиҳо бошанд, дуруст ва ислоҳ кунед.

III. Мақсад ва вазифаҳои дарс.

Оё мақсади дарс, ки аз вазифаҳои маърифатӣ, инкишофдиҳанда ва тарбиявӣ иборат аст, дуруст муайян шудааст (ниг. Ба нақша-конспекти омӯзгор)?

Агар камбудихо бошанд, ислоҳ кунеду шакли дурусти мақсади дарсро пешниҳод кунед.

IV. Шакли дарс.

Оё шакли дарс вобаста ба мавқеи он дар байни силсилаи мавзӯҳои боби барнома, мазмуну мақсад ва хусусиятҳои синну солии хонандагон дуруст интихоб шудааст? Агар камбудихо бошанд, ислоҳ кунед, фикру пешниҳодҳои худро асоснок кунед.

V. Масалан, ҳангоми мушоҳидаи дарси омехта ба лаҳзаҳои зерини дарс диққат диҳед:

1) Лаҳзаи ташкилӣ

а. вазифаҳои ин лаҳза;

б. оё ин вазифаҳо иҷро шудаанд? Сабабҳои иҷрошавии вазифаҳо;

в. чиҳатҳои мусбӣ ва манфӣ лаҳзаро номбар кунед;

г. тавсияҳо барои бартароф намудани камбудихо.

2) Тафтиши вазифаи ҳонагӣ

а. вазифаҳои ин лаҳза;

б. оё ин вазифаҳо иҷро шудаанд?

в. чиҳатҳои мусбӣ ва манфӣ лаҳзаро номбар кунед;

г. тавсияҳо барои бартароф намудани камбудихо.

3) Ҷамъбасти пурсиши вазифаи ҳонагӣ

а. вазифаҳои ин лаҳза;

- б. оё ин вазифаҳо ичро шудаанд?
- в. чиҳатҳои мусбӣ ва манфии лаҳзаро номбар кунед;
- г. тавсияҳо барои бартараф намудани камбудихо.

4) Лаҳзаи гузариш ба мавзӯи нав

- а. вазифаҳои ин лаҳза;
- б. оё ин вазифаҳо ичро шудаанд?
- в. чиҳатҳои мусбӣ ва манфии лаҳзаро номбар кунед;
- г. тавсияҳо барои бартараф намудани камбудихо.

5) Супориши вазифаи хонагӣ

- а. вазифаҳои ин лаҳза;
- б. оё ин вазифаҳо ичро шудаанд?
- в. чиҳатҳои мусбӣ ва манфии лаҳзаро номбар кунед;
- г. тавсияҳо барои бартараф намудани камбудихо.

6) Баёни мавзӯи нав

- а. вазифаҳои ин лаҳза;
- б. оё ин вазифаҳо ичро шудаанд?
- в. чиҳатҳои мусбӣ ва манфии лаҳзаро номбар кунед;
- г. тавсияҳо барои бартараф намудани камбудихо.

7) Таҳлили мавзӯи нав

- а. вазифаҳои ин лаҳза;
- б. оё ин вазифаҳо ичро шудаанд?
- в. чиҳатҳои мусбӣ ва манфии лаҳзаро номбар кунед;
- г. тавсияҳо барои бартараф намудани камбудихо.

8) Мустаҳкамкунии дарс

- а. вазифаҳои ин лаҳза;
- б. оё ин вазифаҳо ичро шудаанд?
- в. чиҳатҳои мусбӣ ва манфии лаҳзаро номбар кунед;
- г. тавсияҳо барои бартараф намудани камбудихо.

9) Хулосаи таҳлили дарс

- а. оё мақсад ва вазифаҳои дарс ичро шудаанд?
- в. Мавҷудияти асбобҳои аёни ва тарзи истифодабарии онҳо;
- в. Тақсими вақти дарс ба лаҳзаҳои мухталиф;
- г. Тавсифи фаъолияти педагогии омӯзгор;
- д. Интизому фаъолияти маърифатии хонандагон;
- е. Баҳодихӣ ба сифати дарс аз рӯи низоми ҷаҳор хола: “аъло”, “хуб”, “қонаатбахш”, “ғайри қаноатбахш”.

5. Дастури методӣ оид ба тартиб додани нақшаи тарбиявии роҳбари синф

I. Нақшаи тарбиявии роҳбари синф – ҳуҷҷатест, ки дар он кори таълиму тарбия, чорабиниҳои беруназсинфӣ барои ним сол ё як соли хониш ба анқша гирифта мешавад. Онро муовини директори мактаб оид ба корҳои тарбиявӣ тасдиқ мекунад.

Нақшаи тарбиявии роҳбари синф дар асоси пешниҳодҳои Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва “Нақшаи коримактаб” барои соли хониши чорӣ тартиб дода мешавад.

II. Нақша аз ду қисм иборат буда, дар қисми якум: шиносӣ бо аҳли синф, рӯйхати умумии хонандагони синф, рӯйхати писарон ва духтарон, ғаъолон, аълохонон, хубхону, сеҳону духонон ва дигар маълумотҳои зурурӣ, хислатномаи гурӯҳи синф дар асоси таҳлилу ҷамъбасти кори тарбиявии соли хониш (ё нимсола) - ро гузошта, мақсад ва вазифаҳои тарбиявӣ дар нимсолаи аввал ва нимсолаи дуюм муайян мегардад.

Дар қисмати дуюм – чорабиниҳои мушаххас барои ба амал баровардани нишондодҳои қисмати аввал дарҷ меёбад.

III. Ин қисми дигари нақшаи тарбиявии роҳбари синф аз бобҳои зерин иборат аст:

- 1) Тарбияи ғоявӣ.
- 2) Тарбияи миллӣ.
- 3) Тарбияи ҳештаншиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ.
- 4) Тарбияи ватанпарастӣ.
- 5) Тарбияи ахлоқӣ ва маънавӣ.
- 6) Тарбияи маърифатӣ.
- 7) Тарбияи ҳуқуқӣ.
- 8) Тарбияи гуманистӣ (инсондӯстӣ).
- 9) Тарбияи зебопарастӣ.
- 10) Тарбияи меҳнатӣ ва касбинтиҳобкунӣ.
- 11) Тарбияи инқисодӣ.
- 12) Тарбияи ҷисмонӣ.

- 13) Тарбияи экологӣ.
- 14) Тарбияи сиёсӣ.
- 15) Тарбияи тафаккури интиқодӣ.
- 16) Тарбияи таҳаммул ва тоқатпазирӣ.
- 17) Тарбияи масъулиятшиносӣ.
- 18) Тарбияи ҳаёти солим.
- 19) Фаъолияти созмони талабагӣ.
- 20) Кор бо хонандагони душвортарбия.
- 21) Кор бо волидон ва аҳли чома.

IV. Сохти тахминии қисми дуҷоми нақшаи тарбиявии роҳбари синф чунин аст (барои мисол як ду бобашро ба нақша мегирем):

Синфи X, соли хониши 2014|2015
Тарбияи ахлоқӣ ва маънавӣ

Р\т	Номгӯи мавзӯъ-чорабиниҳо	Мӯҳлати иҷро	Шакли кор	Шахси масъул	эзоҳ
	Одору рафтори хонандаи мактаб	6.09.2015	лексия	Роҳбари синф	
	Чавонию чунун аз сар бадар кун!	25.09.2015	сӯҳбат	Роҳбари синф	
	Накӯхохо ба кас ёрирасон бош!	17.10.2015	сӯҳбат	Роҳбари синф	
	Гуфтор аз чавонмардию қахрамонӣ	30.10.2015	сӯҳбат	Роҳбари синф	
	Поквиҷдонӣ чист?	10.11.2015	муҳоҷиса	Роҳбари синф	
	Бадбахт кисту хушбахт кист?	27.11.2015	кори хаттӣ	Роҳбари синф	

Трабияи ғоявӣ

Р\т	Номгӯи мавзӯ-чорабиниҳо	Мӯҳлати иҷро	Шакли кор	Шахси масъул	эзоҳ
	9-сентябр – рӯзи истиқлолият	8.09.2015	Соати тарбиявӣ	Роҳбари синф	
	Рамзҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон	15.09.2015	экскурсия	Роҳбари синф	
	Тоҷикистон – ҷумҳурии демократӣ, ҳуқуқбунёду дунявӣ	25.10.2015	Воҳӯрӣ бо олимони соҳаи ҳуқуқ	Роҳбари синф	
	Фаъолияти байналхалқии Президент – Э. Раҳмон	6.11.2015	Ташкили гӯшаи синфӣ	Роҳбари синф	

Кор бо волидон

Р\т	Номгӯи мавзӯ-чорабиниҳо	Мӯҳлати иҷро	Шакли кор	Шахси масъул	эзоҳ
	Ҷамъомади шиносӣ бо падару модар	5.09.2015	воҳӯрӣ	Роҳбари синф	
	Мукотиба бо волидон	доимо	алоқа тавассути почтаи электронӣ	Роҳбари синф	
	“Касбинтиҳобкунии мактаббачагон”	22.10.2015	лексия	Роҳбари синф	
	Таҷрибаи ман дар тарбияи фарзанд	15.11.2015	сӯҳбат	Роҳбари синф	
	Баромади олим-равоншинос оид ба хусусиятҳои синну солии наврасон	25.12.2015	машварат	Роҳбари синф	

V. Чорабиниҳои тарбиявие, ки баҳри дар амал тадбиқ намудани мақсаду вазифаҳои таълимӣ-тарбиявӣи нақшаи роҳбари синф интиҳоб карда мешаванд, ба талаботҳои зерин бояд ҷавобгӯ бошад:

- 1) Мазмуну усулҳои тарбия, аз ҷумла, сифати корҳои тарбиявӣ аз рӯи талаботи “Консепсияи миллии тарбия” бояд бо кулӣ тағйир ёбад.
- 2) Корҳои тарбиявӣ бояд дар асоси анъанаҳои милли ва умумибашаррӣ сурат гиранд.
- 3) Хуқуқи кӯдакон ҳифз карда шуда, барои саломатии онҳо ҳамаҷониба омӯзгор бояд кӯшиш бар харҷ диҳад.
- 4) Мувофиқи талаботи замон гузоштани мақсад, вазифаҳо ва усулу услубҳои кори тарбиявӣ.
- 5) Ташкил намудани ҳамкориҳои мактаб, оила, аҳли ҷомеа дар омодагӣ ва гузаронидани корҳои тарбиявӣ беруназсинфӣ.
- 6) Ҷорабиниҳо доир ба самаранок истифодабарии вақти хониш.
- 7) Хусусиятҳои синнусолӣ, мустақилият, шавқу рағбат ва эҷодкориҳои шахсии хонандагон ҳангоми гузаронидани ҷорабиниҳои тарбиявӣ бояд ба инобат гирифта шаванд.
- 8) Мазмуну мундариҷаи ҷорабиниҳои тарбиявӣ мушаххас буда, барои дар амал тадбиқ намудани ин ва ё он вазифа бояд мусоидат кунанд (масалан, агар дар нақша омада бошад: “Эксурсия ба заводи “Ширин”- ин навиштаҷот умумӣ буда, мақсади эксурсия нишон дода нашудааст. Дурусташ ин ҷорабинӣ – дар нақшаи тарбиявӣ бояд чунин сабт гардад: “Эксурсия ба заводи “Ширин” барои шиносоии хонандагон бо касби коргари қаннодӣ”).
- 9) Нақшаи тарбиявӣ бо назардошти санаҳои муҳими умумичумхуриявӣ, ки дар давоми соли хониш бояд ҷашн гирифта шаванд иборат мебошад (масалан, ҷашни 70-солагии Ғалабаи ИҶШС дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ).
- 10) Ҷорабиниҳои интихобшуда бояд баҳри инкишофи ҳамаҷонибаи шахсияти хонандагон самаранок хизмат кунанд. Яъне, бояд чунин шароите фароҳам оварда шаванд, ки шогирдон ҳамаҷониба рушду камол ёбанду ҷаҳонбинияшон ташаккул ёбад, ҳудашонро бишносанд, боирода ва эҷодкор бошанд, масъулият эҳсос кунанд ва ғайра.
- 11) Миқдори умумии хонандагонро, ки дар маҳфилҳо, корҳои беруназсинфӣ фаро гирифта мешаванд аз рӯи “Низомномаи мактабии маълумоти миёнаи ҳамагонӣ” муайян намудан зарур аст.

- 12) Чорӣ намудани нишонаҳои худидорақунӣ, худхизматрасонӣ дар асоси ҷоннок намудани кори созмонҳои мактаббачагон, наврасон ва ҷавонон.
- 13) Дар хонандагон тарбия намудани шавқу ҳавас ва маромноки нисбат ба кори ҷамъиятӣ, инкишоф додани сифатҳои роҳбариро ташкилотчигӣ.
- 14) Ба корҳои тарбиявӣ ҷалб намудани мутахассисони варзидаи соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, олимон, шоирону нависандагон, муассисаҳои сарпараст ва ғайра.
- 15) Чорабиниҳои тарбиявӣ беруназсинфӣ набояд бо гурӯҳи як синф маҳдуд гардида, дар байни хонандагони дигар синфҳо ҷудой ба вучуд овард. Маҳдудияти гурӯҳҳои синфҳои ҷудогона ба воситаи чорабиниҳои умумимактабӣ (шанбегиҳо, ҷамъовариҳои оҳанпора, ҷашни идҳои миллӣ ва ғайра) бартараф хоҳад шуд.

6. Намунаи нақша-конспекти дарси соати тарбиявӣ барои хонандагони синфи VI

1. Мавзӯи соати тарбиявӣ: “Ба ҷо овардани ҳурмати падару модар”.

2. Мақсади соати тарбиявӣ: дар хонандагон тарбия намудани хислатҳои нек:

- а. иззату ҳурмат нисбати падару модар;
- б. ҳеч гоҳ аз гуфташон берун набаромадан;
- в. доимо ба хизмати падару модар тайёр будан.

3. Таҷҳизоти соати тарбиявӣ: плакат бо суратҳои падару модарон, сабти байтҳои зерин дар тахтаи синф:

*Ба олам аз ҳама болост - модар,
 Ҷароги зиндагонии мост - модар.*

***

*Бо ҷашми адаб нигар падарро,
 Аз гуфтаи ӯ мапеч сарро.*

4. Равиши соати тарбиявӣ:

- а. Сухани муқаддимавии омӯзгор (мазмуни он) – 5 дақ.
- б. Ҳикояи ду-се хонанда оиди падару модарони худ – 10 дақ.
- в. Нақли ҳикояи “Гунчишкак ва мори бераҳм”, нақли порра аз достони “Калила ва Димна” (матни онро пурра навиштан лозим) – 10 дақ.

5. Саволҳо барои мустаҳкамкунии маълумоти ба даст омада:

1. Бо ду гунчишк чӣ воқеа рӯй дод?
2. Чаро гунчишки мода гирёну нолон буд?
3. Гунчишки нар аз гунчишки мода чиро пурсид ва аз ӯ чӣ гуна посухро шунид?
4. Онҳо ба мор чӣ муроҷиат карданд ва чаро вай онҳоро нарасандид?
5. Пас аз хӯрдани чӯчачаҳои гунчишк мор дар кучо хобид?
6. Гунчишкон чӣ тадбир диданд ва аз мор чӣ гуна қасос гирифтанд?

6. Чамъбасти сӯҳбат (5 дақ.).

- Шаҳси зӯр шаҳси нозӯрро набояд озор диҳад.
- Ҳар гиз ба бадӣ роҳ надихед ва бадири пеша нақунед.

7. Порчаҳои аз шеъри Ф. Атор “Дар баёни ҳурмати падару модар” ба ёд оред (хонанда меҳонад) – 5 дақ.

8. Саволҳои муҳокима (10 дақ.).

- 1) Аввал тоати ҳақро кӣ бояд кард?
- 2) Эҳсонро бо кӣ бояд раво дид?
- 3) Нафақа ё худ ҳаққи падару модарро додани фарзанд чаро қарз будааст?
- 4) Мо бояд хизмати киро ба ҷо орем?
- 5) Бо падару модар чаро суханро бояд бо мулоҳиза гуфт?

9. Хулосаи сӯҳбат (5 дақ.).

- Иzzату эҳтироми падару модарро ба ҷо оред.
- Падару модар ризо – Худо ризо.
- Ҳар кӣ кунад, ба худ кунад. Хоҳ бад кунад, хоҳ нек кунад.

10. Чамъбасти соати тарбиявӣ (2-3 дақ.).

Барои хониши беруназсинфӣ достони “Калила ва Димна” тавсия шуда, шеъри Ф. Атор “Дар баёни ҳурмати падару модар” аз ёд дода мешавад.